

Özel Mülkiyet Bağlamında Özgürlük Sorununa Bir Bakış: Locke ve Rousseau'da Köle-Efendi İlişkisi

Eda ÇAKMAKKAYA*

Özet

Bu yazının amacı insanın özgürlüğünü elde etmesi/elinde bulundurması -bir kimsenin bir diğerinin tabakkümü altında olmaması- sürecinde merkezi bir araç olarak konumlanan özel mülkiyetin açığa çıkışı, meşruiyeti sorununu Locke ve Rousseau'nun kuramları bağlamında ele almaktır. Çalışma bu iki yaklaşım bağlamında yapılacak karşılaştırma doğrultusunda, özel mülkiyete ilişkin olarak verilmiş tasarımlardan hangisinin özgürlüğü sağlamada daha yetkin olduğunu sorgulamaya çalışacaktır. Sonuçta özel mülkiyet moral ve normatif bağlamlarda özgürlüğün asıl kurucusu olarak Locke'ta olduğu gibi ihlal edilemez bir hak olarak konumlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, eşitlik, özgürlük /köle-efendi ilişkisi, özel mülkiyet, Locke, Rousseau.

A Look on the Problem of Freedom in the Context of Private Property: The Slave-Master Relationship in Locke and Rousseau

Abstract

The purpose of this paper is to deal with the emergence of private property and its legitimacy as a central tool in the process of achieving/securing freedom of man -that no one is under the domination of one another- in the context of the theories provided by Locke and Rousseau. This study will try to question which of the given designs in relation to private property is more competent in terms of freedom in the context of these two approaches by comparisons method. As a result, private property will be positioned as an inviolable right as in Locke as the master promoter of freedom both in moral and normative contexts.

Keywords: Justice, equality, freedom/slave master relationship, private property, Locke, Rousseau.

* Arş. Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

1. Giriş

Günümüzde kaynakların dağılımı sorununa ilişkin olarak özel mülkiyet hakkı hala önemini koruyan bir tartışma konusudur. Çünkü açıktır ki, mülkiyet hem insana kendisini gerçekleştirmesinin yolunu açacak hem de onun özgürlük alanını genişletecektir. Dolayısıyla mülkiyet kavramı özgürlük, eşitlik ve adalet kavramlarına ilişkin olarak ortada duran teorik/moral tartışmayı normatif düzleme taşımıştır. Özel mülkiyet kimilerince bir hak olarak görülmüşken, kimilerince ötekinin özgürlüğünü engellemede bir araç, dolayısıyla da her ne kadar bütün insanlar yasa önünde eşit olarak konumlandırılmışlarsa da, normatif bağlamda birinin diğerine hükmünü getirmiştir.

Mülkiyet aracılığıyla insanın köleleştirilip/köleleştirilmediği, bu hakkın meşruiyeti sorunu yalnızca filozofların, teorisyenlerin, hukukçuların vb. tartıştığı bir sorun olmayıp her bir insanı yakından ilgilendiren, üzerinde düşündüren bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu çalışmada ise özel mülkiyetin açığa çıkışı, meşruiyeti ve nasıl dengelenmesi gerektiğine ilişkin sorunlar John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'nun kuramları bağlamında ele alınacaktır.

Bir yanda özel mülkiyeti dokunulamaz bir hak olarak konumlandıran Locke, diğer yanda mülkiyetin eşitlenmesi gerektiğini iddia eden Rousseau ki bu iki method da her bir filozof için özgürlüğe götüren yol olarak konumlandırılmıştır. Bu çalışmanın alana katkı sağlayacağını düşündüğüm bir diğer amacı da her iki filozofun da özgürlüğü mülkiyet ilişkileri üzerinden kurduklarını ve her bir yaklaşımın kendi yöntemine göre oluşturduğu mülki ilişkilerin köleleştirmenin önüne geçmek amacı taşıdığını göstermektir.

Belirtmek isterim ki bu çalışma boyunca korunması gereken öncelikli ilke olarak adalet kabul edilmiş, eşitlik ve özgürlük adalete giden yolda araç ilkelere olarak konumlandırılmıştır. Bunun dışında, mülkiyet kavramı, Locke'un ve Rousseau'nun özel kullanımlarının dışında, günümüzde kabul gördüğü üzere salt taşınır ve taşınmaz maddi malları kapsayacak biçimde değil, ama aksine, sanatsal ürünler, icatlar gibi entelektüel aktivite sonucu açığa çıkan fikri mülkiyetleri de içerecek bir biçimde kullanılmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, Locke'un kuramı ele alınacak ve onda doğa durumu ve mülkiyetin kökeni süreci incelendikten sonra, geçiş yaptığı siyasal toplumda nasıl bir tabloyla karşı karşıya kaldığımız araştırılacaktır. Yine bu bölümde bir alt başlık olarak köle-efendi ilişkisinin mahiyeti ve olanağına yer verilecektir. İkinci bölümde, Rousseau'nun bir eşitsizlik örneği olarak uygarlık eleştirisinden hareketle ortaya koyduğu doğa durumu, mülkiyetin kökeni ve buna bağlı olarak açığa çıkabilecek köle efendi ilişkisi, onun önerdiği siyasal toplum anlatılacaktır. Üçüncü bölüm ise bu iki kuramın kısa bir karşılaştırmasını yapmak yoluyla iki düşünürün de hangi ilkeler üzerinden hareket ettiği ve hangi ilkeyi öncelediği tespit

edilmeye çalışılacaktır. Bu karşılaştırmanın akabinde, dördüncü bölüm ile çalışma sonlanacaktır.

2. Locke'ta Doğa Durumu ve Mülkiyetin Kökeni

Locke, hipotetik olarak, sosyal bir varlık olan insanı yaratmış olan Tanrı'nın dünyayı insanlığa ortaklaşa verdiğini iddia eder. Doğa durumunda insanlar; yalnızca doğa (akıl) yasası tarafından belirlenen sınırlar içinde; ilkin, bir kimsenin bir diğerinin iznine ihtiyaç duymaksızın eylemlerini kendi iradesi doğrultusunda düzenlediği, sahiplikleri ve kişilikleri üzerinde kendi tasarrufunda bulunduğu yetkin bir özgürlük, ikincil olarak, hiçbir kimsenin iktidar/yetke bağlamında bir diğerine üstün olmadığı bir eşitlik halindedirler. Her biri saygın olan insan aynı yetilere sahip olacak şekilde aynı doğanın benzer koşulları içine doğmuştur ve dolayısıyla hepsi de ortak avantajlara sahiptir.¹ Ancak belirtmek isterim ki, eşitlik adaleti sağlamak adına bir yan ilkedir. Locke (2016: 14): "Sağduyulu Hooker, İnsanların doğa tarafından sağlanmış bu eşitliğini öylesine kendinde açık ve tüm soruların ötesinde bir olgu olarak görür ki, bu eşitliği, üzerine İnsanların birbirine borçlu olduğu Ödevleri inşa ettiği ve yüce *Adalet ve Yardımseverlik* İlkelerini türettiği, İnsanlar arasındaki karşılıklı Sevgi Yükümlülüğünün temeli yapar" demektedir. Yine Locke (2016: 15) "Ancak bu bir *Özgürlük Durumu* olmasına rağmen, bir *Başbozukluk Durumu* değildir" şeklinde bildirmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki Locke eşitliği bir temel özgürlüğü ise sınırlı bir olgu kabul etmesi nedeniyle, özgürlük ve eşitliği adalet yolunda araç ilkeler olarak sunmaktadır.

Bu doğa durumunda yine her biri akılsal olan² insan doğal olarak bir mülkiyete de sahiptir. Çünkü Locke mülkiyet kavramından insanların yaşamlarının, hürriyetlerinin ve servetlerinin toplamını anlar. Bir başka deyişle, insanın kendi bedeni, yaşamı ve tüm sahiplikleri onun mülkiyeti anlamına gelir. Dolayısıyla da her bir insan doğal olarak diğer her bir insanla eşit konumda olacak şekilde asgari düzlemde mülkiyet sahibidir. Söz konusu bu mülkiyetin hakkı her daim saklı olarak korunmakla beraber mülkiyetin sınırları da insan tarafından genişletilebilir. Locke insanın bu doğal olarak sahip olduğu mülkiyet dışında, mülkiyet alanının genişletilmesinin sebebini yine doğal bir olgu olan insanın ihtiyaçları durumunda bulur.

1 Nussbaum (2007: 151) sözleşme teorisini yeniden inşa ederken Locke'un insan saygınlığı, yardımseverliği ve eşit doğal haklar ilkelerinin oldukça faydalı bir biçimde kullanılabileceğini ancak onun kuramından herkesin "özgür, eşit ve bağımsız" olarak karşılıklı avantajlarla dünyaya geldikleri varsayımını kabiliyetler yaklaşımının (capabilities approach) dışında bıraktığı için çıkartılması gerektiğini iddia eder.

2 Doğa yasası aynı zamanda akıl yasasıdır ve her bir insan akılsal varlık olarak dünyaya gelir. Ancak insanın doğumla ya da gelişiminde açığa çıkabilecek herhangi bir nedenle akli yetisinde oluşabilecek bir bozukluk/eksiklik halinde, söz konusu insan ailesinin himayesinde kalacaktır. Çünkü akli olmayan insan, ödev ve haklarını ve doğa yasasının ona koyduğu sınırları anlamlandıramayacağı için iradi/özgür olarak kabul edilemez. Ancak söz konusu bireyi himayesi altına alacak olan ebeveyn, o insanın haklarını onun faydasına, en azından zararına olmayacak bir biçimde kullanmakla yükümlüdür.

İnsan ihtiyaçlarla donatılmış bir varlık olarak barınma, beslenme vb. ihtiyaçlarını doğadan gidermek zorundadır. Bir başka deyişle, bu ihtiyaçlar nedeniyle insan, doğa ile ilişki içine girer. Ancak doğanın tüm insanlığın ortak mülkü olmasına karşın, Locke'a göre, bireyin ihtiyaçlarını gidermesi için doğadan faydalanırken, dünyada var olan diğer her bir insanın onayına başvurması hem uygulanabilir olmadığı hem de kaynak bolluğu nedeniyle, ne mümkündür ne de gerekli. Bu noktada doğada ortaklaşa olarak var olan, insanın emeği aracılığıyla, ortaklaşa olmayana, kendinin olana dönüşür ki bu, bir daldan meyve koparmak da olabilir, bir tarlanın işlenebilir hale getirilmesi de olabilir. Ancak iki düşünürün karşılaştırılmasına yer vereceğim bölümde de, tartışılacağı gibi emek rolüyle doğal olanı kendinin kılmanın asıl gerekçelendirilmesi söz konusu emeğin nesnesini başlangıçta var olduğundan çok daha değerli bir konuma getiriyor olmasıdır. Böylece insan ortak olan doğadan kendi emeği ve yarattığı katma değer ile ortak olmayanı/kendinin olanı üretir ve onun üzerinde tek tasarruf sahibi konumuna gelir. Bu tasarruf hakkı onun kendi mülkiyeti üzerindeki özgürlüğüdür. Söz konusu tasarruf hakkı miras hakkını da içerir ki Locke miras hakkı ile üretimin teşvikini sağlamakta ve toplumsal hayatın iyileştirilmesinde gelişimci bir ivme yaratmaktadır. Miras hakkına ilişkin olarak birey sahipliklerini kendi çocuklarına devredebileceği gibi bir başkasına ya da bir kuruma devretme hakkına da sahiptir.

Nüfusun kalabalıklaştığı, kaynaklarına nispeten sınırlı kaldığı bir noktada ise Locke, mülkiyet hakkının sınırı olarak; ilkin, elde edilmiş olanın israf edilmesi, ikincil olarak da, türün yani bir diğer insanın tehlikeye atılmaması gereğini ortaya koyar. Bu iki ilke eş zamanlı olarak uygulandığı takdirde özel mülkiyet hakkını meşru kılan sınırlar içinde kalınmış olunacaktır. Doğal durumda oldukça işlevsel bir ilke olmasına karşın, dünyanın bütün topraklarının tahsisinin gerçekleşmesi, paranın bulunması ve kabulü, biriktirme kültürünün açığa çıkması, miras hakkının zamanla mülkün nispeten büyük bir kısmını azınlığın elinde topladığı bir durumda, insan emeği başlangıçtaki işlevselliğini yitirmiş gibi durmaktadır. Ancak kurama göre, bu durum, mülk sahibinin, mülk sahibi olmayı istihdam ettiği ve emeğinin karşılığının verdiği bir duruma evrilir. Locke'un mülkiyetin kökenini ve meşruiyetini anlattığı bu tablo hala doğa (akıl) yasası içinde olup bitmektedir.

Locke ortaklaşa verilmiş olan doğaya karşın “*Mülkiyetin yüce Temelinin* hala İnsanın (kendi kendisinin Efendisi ve kendi *Kişiliğinin* ve eylemlerinin ya da *Emeğinin Sahibi* olarak) kendisinde” (2016: 55) olduğunu iddia eder. Çünkü açıktır ki yaşamını icatlarla, sanatlarla iyileştiren, güzelleştiren insanın üretimi ortaklaşa olarak diğerlerine değil ama kendisine aitti. Böylece doğada hali hazırda insana ortaklaşa olarak verilmemiş olanı, bir başka deyişle günümüz terimiyle fikri mülkiyet olarak adlandırabileceğimiz insan emeğinin ürünü olan ve yaşamı daha konforlu, üretimi daha kolay kılan araçlar üreticisinin mülkü olarak konumlandırılır.

2.1. Locke'ta Köle/Efendi İlişkisi

Locke yine bu doğa durumu içinde açığa çıkabilecek bir savaş durumunu söz konusu eder ki, bu akıl yasasının tüm insanlar tarafından işletilmediği bir hale, bir başka deyişle suç unsuruna işaret eder. Locke bir insanın onayı olmaksızın bir diğer insan tarafından iktidarı altına alınmaya çalışılmasının, ya da ona ait, emeğiyle elde edilmiş bir şeyin, ondan alınmaya çalışılmasının yarattığı bir savaş durumunda ortada yargıçlık yetkisine sahip yüksek bir otorite olmadığı içindir ki, güç ve şiddet kuralları işleminin doğallığından ve gerekliliğinden söz eder. Böylece siyasal topluma geçişin nedenini de açıklamış olur: "... birbiriyle mücadele edenler arasında karar verecek bir Otoritenin olmadığı bu Savaş Durumundan kaçınmak, *İnsanların kendilerini Topluma koymalarının* ve Doğa Durumunu terk etmelerinin önemli bir nedenidir" (Locke, 2016: 31).

Bir insanın bir diğerini iktidarı altına almasına ilişkin olarak, Locke, toplum içinde köle-efendi ilişkisinin (bir insanın bir diğerinin iktidarı altına alınması) mümkün olmadığını ancak ve ancak köle-efendi ilişkisini mümkün kılan tek bir durumun fetihçi ile esir arasında yapılmış bir sözleşme olacağına altını çizer. Savaş halinde kendi yaşam hakkını kaybettiği noktada, yaşamı kazanan kişi öldürmek yerine onu kendi hizmetinde kullanmayı tercih edebilir ve ölümü erteleyebilir. Bu yaşamını kaybeden ile yaşamı kazanan arasında yapılmış, karşılıklı rızaya dayanan bir sözleşmeye işaret. Bu sözleşmede her iki tarafın da kazancı vardır: yaşamı kazanan kendisine bir köle edinmiş olacak, yaşamı kaybeden ise köleliği karşılığında yaşamını almış olacaktır. Ancak, köle normal koşullar altında kendi yaşam hakkına ilişkin söz sahibi olmadığı içindir ki, sahip olmadığı bir hakkı da bir başkasına devredemez. Bir başka deyişle efendinin bu sözleşmenin kurallarına karşılıklı olarak riayet edilmesi halinde kölenin yaşam hakkına ya da beden sağlığına ilişkin olarak bir yetkisi yoktur.

Söz konusu bu durum meşru bir fetih hakkında taraflar arasında yapılmış sözleşmedir. Yaşamını kaybeden kişi köleliğin açığa çıkardığı zorlukları yaşamının değerinden fazla bulacak olursa efendisinin iktidarının altında olmayacak bir biçimde ölümü tercih etme hakkına sahiptir. Anlaşma tarafların sınırlı iktidatlarını belirleyen bir anlaşmadır, efendiye sınırsız haklar tanıyan bir anlaşma değil. Efendi köleyi öldürme hakkına sahip olmadığı gibi onun bedenine zarar verme hakkına da sahip değildir ki efendinin kölesinin/hizmetlisinin bedenine zarar vermesi kölenin azat edilmesi gereğini açığa çıkarır. Bir başka deyişle, Locke'un tarif ettiği kölelik hali, meşru bir fetih sonucu kazanılmış olan, bir işçinin ücretsiz olarak istihdam edilmesi haline benzemektedir.

Locke fetihçinin adaletini söz konusu ederek, meşru bir fetihle fetihçinin yalnızca ve yalnızca savaşta mağlup olanın kaybedebileceği haklara sahip olabileceğini belirtir. Mağlup olanın bir ailesi olduğunu varsaydığımızda, eğer bu bireyler savaşa dahil olmamışlarsa ve savaşta mağlup olan kişiye yardım etmemişlerse,

mağlup olan kişi eşinin ve çocuklarının yaşam haklarına sahip olmadığı için, mağlup kişinin yaşam hakkını kaybetmiş olması eş ve çocukların da yaşam haklarını kaybettiği anlamına gelmez. Fetihçi mağlubun hizmetini ve uğradığı zararları gidermek adına onun mallarını sahiplenebilir. Ancak eş ve çocukların miras hakkı yine dokunulmaz bir hak olarak konumlandırılır. Eğer mağlup kişi hem yaşam hakkını kazananın zararını giderecek hem de ailesinin giderlerini karşılamak amacıyla miras bırakacak düzeyde bir mal varlığına sahip değilse, ailenin miras hakkına öncelik verilir. Çünkü daha önce de bildirdiğimiz gibi, Locke için, hiç kimse sahip olduğu haklardan daha fazlasını bir başkasına devretme hakkına sahip değildir.

Locke'un kuramında olanaklı tek köle/efendi ilişkisi bu türden bir meşru fetih hakkıyla açığa çıkabilecek bir kurumdur. Bunun dışında herhangi bir yolla bir kişinin iktidarının bir başkasının hükmü altına alınabilmesi mümkün değildir. Doğa durumu olarak adlandırılan süreç doğa/akıl yasasına bağlı olarak her kişinin eşitliğini ve özgürlüğünü koruyan bir süreçtir. Bu doğa durumunda eşitlik ilkesi tartışmaya açık bırakmayacak düzeyde açık bir olgu olduğu gibi yine bu eşitlik insanların birbirlerine borçlu olduğu ödevlerin ve insanlar arasındaki sevgi ve yükümlülüklerin de temelidir. Savaş durumu söz konusu olmadığında ya da kesildiğinde, yasa insanları eşit bir biçimde adaletin belirleyiciliğine tabi kılar.

2.2. Toplum Sözleşmesi

Bu noktada siyasal topluma geçişin asıl sebebi de insanın bedeni, hürriyeti ve servetlerinin toplamı anlamına gelen mülkiyeti koruma amacıdır. Böylece, doğa yasasının hali hazırda zaten koruduğu mülkiyet can ve mal güvenliği tüm insanlar için daha güvenli hale getirilmiş olur. Böylece açığa çıkacak olan siyasal toplumda, doğa durumunda bireylerin sahip oldukları bütün haklar eksiksiz bir biçimde korunacak³, ancak doğa yasasının işletilmediği bazı durumlarda yaşanan savaş hali son bulacak, hakkın talep edilmesi için herkesçe kabul edilmiş yüksek bir otoriteye başvurma imkânı açığa çıkacak böylece de suç ve ceza orantısı da sağlanmış olacaktır.

Locke insanların doğa durumundan kaynaklı olacak şekilde doğal haklara sahip olduklarını ve bu iktidarın gücünü ve haklarını, Tanrı'nın kutsal iradesinden değil, ama bu doğa durumundan aldığını ileri sürmektedir (Waldron, 2002: 13, 29) ki Tanrı ilkesi Locke'un kuramından çıkartıldığında kuramın mahiyetinde bir değişim olmadığı görülecektir. Yine bu doğa durumundan getirilen haklar;

3 Tully (2009: 113-131) Locke'un bu geleneksel okumasını reddeder ve siyasi topluma geçiş ile birlikte insanın doğa durumunda sahip olduğu her şeyi devlete devrettiğini ve artık doğa durumunda sahip olunan mülkiyetin devlete devredilişiyle birlikte mülkiyete ilişkin yeni uyuşimsal bir karar alınması gerektiğini iddia eder. Açıktır ki bu durumda artık mülkiyetin dengelenmesi söz konusu olacaktır. Ancak bu yorum Locke'un siyasal topluma geçiş sebebine aykırı olduğu gibi (Waldron, 2010: 17-21) kanımca Locke'tan ziyade Rousseau'nun kuramının Locke'un kuramına uyarlanmasıdır.

yaşama hakkı, özgürlük hakkı ve mülkiyet hakkı, egemenin gücü tarafından ihlal edilemezler. Hatta egemenin bu hakları ihlali halinde, halkın egemene karşı başkaldırma/isyan etme hakkı vardır. Bir başka deyişle, bireysel haklar sosyal sözleşme aracılığıyla bütün yönleriyle egemene devredilmez, egemen kendisi sürekli kontrolü yapılan bir otorite olarak konumlandırılmıştır. Locke'un sözleşmesinin diğer birçoklarından en önemli ayrımı hiçbir hak kaybına uğramaksızın, doğa durumu korunarak, güven ve emniyet temin etmesidir. Bireylerin doğa durumundan daha yeterli koşullara sahip olan ve yine doğal sözleşmeyi bünyesinde daima içerecek olan devlet ancak ve ancak güçler ayrılığı ve bir denetleme ve dengeleme sistemi kurularak oluşturulabilirdi (Waluchow: 2016).

Yasa keyfi kararlarla yönetilen bir iktidar demek değildir, ama aksine, adalet dağıtmakla yükümlüdür. Bunun gereği de uyruğun sahip olduğu haklara ilişkin olarak sürekli yasalar yapılması, yayınlanması ve bu sürekli ve yayınlanmış yasaların bilinen yetkilendirilmiş yargıçlarca uygulanmasıdır. Böylece doğanın yazısız olan yasası ve insanların tutku ve/veya çıkar nedeniyle yasayı yanlış aktarma ve uygulama olasılığı kurumsallaşmış bir yargı organına bağlanmış olur. Bu toplum sözleşmesinin açığa çıkardığı devletteki üstün iktidarın halkının yaşamları ve servetleri üzerinde keyfi bir yetkiye sahip olması olanaksızdır. Söz konusu iktidarın yasama hakkı toplumu oluşturan her bir üyenin yasamacı olan kişi ya da kurula birleşik iktidarlarını devretmesinden başka bir mahiyet taşımaz. Locke (2016: 143) "Çünkü hiç Kimse kendisinde bulunan iktidardan daha fazlasını başkasına aktaramaz ve hiç Kimse kendisi ya da bir başkası üzerinde kendi Yaşamını yok edecek ya da bir başkasının Yaşamını ya da Mülkiyetini alacak mutlak Keyfi bir İktidara sahip değildir." der. Çünkü bu doğa durumunda da geçerli değildir, toplum sözleşmesi doğa durumunda sahip olunan bütün hakları kapsamakla beraber onları daha güvenli hale getirir.

Bu toplum sözleşmesinde Locke'un tarif ettiği en ideal yönetim biçimi demokrasi olmakla beraber, bir başka yönetim biçimi de layıkıyla uygulandığında insanların, Locke'un terimi kullandığı anlamıyla, mülkiyetlerinin koruyucusu olabilir. Çünkü yönetimde bulunan insanların görevi doğa yasasına uygun hareket etmektir, dolayısıyla, her topluluk kendisine uygun göreceği yönetim biçimini demokrasi, oligarşi, monarşi (seçimli ya da kalıtsal) vb. tayin edebilir.

Demokrasi söz konusu olduğunda, yasama, yürütme ve yargı organları devletin farklı bünyelerinde konumlandırılmak suretiyle gücün tek elde toplanması engellenmiş olur. Yasama iktidarı, toplumun ve onun her bir üyesinin korunması için devletin gücünün nasıl yönlendirileceğini belirleme hakkına sahip olan iktidardır. Yasa yapma iktidarına sahip olan kişilerin söz konusu yasanın yürütülmesinde de iktidar olmaları düşünülemez ki bu, yasa yapıcıların kendilerini yaptıkları yasaya itaat etme yükümlülüğünden muaf tutma ve/veya yasayı kendi çıkarlarına yudurma risklerini ortadan kaldıracaktır.

Bununla birlikte yasa kısa bir sürede yapılmış ve belirli bir süre için de olsa süreklilik arz ettiği için yasanın yürütülmesini gözetleyen bir başka iktidarın da sürekli varlığını gerektirir. Yine toplumun her bir üyesi olarak kendi haklarının korunması talebinde olan bu ayrı bireyler, bir devlet/bütün olarak dışarı karşı da bir ilişki ağı içinde yer alır. Bu dışarı karşı söz konusu olan ilişki ağında toplum/devlet bir bütün olarak kendisine verilecek olası zararların önüne geçilmesini ve onarımını öngörür. Locke bu iktidarı federatif olarak adlandırır ki, bu federatif iktidar savaş ve barış, ittifak kurma ve devletsiz kişi ve topluluklarla kurulabilecek ilişkileri düzenleme hakkına sahiptir. Bu iki iktidar biçimini yürütme iktidarı ve federatif iktidar olarak adlandıran Locke, federatif iktidarın daha çok dış ilişkileri belirlemesine karşın dolaylı olarak iç ilişkilerle de ilintili olduğunu belirtir. Yürütme iktidarı ise toplumun yerel yasalarının yerel topluma uygun bir biçimde yürütülmesini sağlar. Kanımca Locke yine yerel topluma yerel yasaların uygulanması argümanı ile çeşitliliği ve farklılığı siyasal toplumunun içine olası ve saygı duyulması gereken bir olgu olarak konumlandırmaktadır ki *A Letter Concerning Toleration*'da (1968: 4-7) dinler, mezhepler, ırklar arasındaki farklılığı söz konusu ederek her bir farklılığın kendi içlerinde değerli olduklarını ve devlet tarafından saygın bir biçimde korunmaları gerektiğini bildirir. Yine bu söz konusu farklılıklara eşit muamele sağlanabilmesi için de devlet ile kilisenin birbirinden ayrılması gerektiğini iddia eder (Uzgalis: 2016). Ki yalnızca bu soyut ilkeler bile Amerikan Anayasası'nın temel taşlarına kılavuzluk edebilecek kadar yetkindi. (Paschal, 1868: 7-20)

3. Rousseau: Uygar toplumun Eleştirisi ve Doğa Durumu

Rousseau, Aydınlanma ideolojisinde iddia edilenin aksine, insanlığın tarihsel süreç boyunca ilerleme kaydetmediğini, hatta özelden ahlaki bağlamda bir gerileme içinde olduğunu iddia eder. Her şeyden önce uygar dünya fiziksel bir yeterlilik olarak insanda bir gerileme yaratmıştır; daha zayıf kaslar, daha yavaş koşma yeteneği, sabit bir barınak gereksinimi vb. Gerçek doğasından uzaklaşmış insana uygarlık adı altında yeni ve yapay özellikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Eşitsizliklerle dolu bu uygarlık insanın insana olan tahakkümünü göstermektedir bir anlamda. "Hükümet ve yasalar bir araya toplanmış insanların, birlik ve huzur içinde yaşamalarını sağlar. Onlar kadar egemen olmamakla beraber, belki onlardan daha güçlü olan bilim, edebiyat ve sanatlar insanları bağlayan zincirleri çiçeklerle örter; özgür yaşamak için doğmuş görünen insanların damarlarında taşıdıkları özgürlük duygusunu söndürür. Onlara kölelik hayatını sevdirebilir; onları uygar milletler dediğimiz topluluklar durumuna sokar." (Rousseau, 2016: 8). Uygar insanın doğaya tahakkümü doğa bilimleri yoluyla sağlanmaktayken, insanın insana tahakkümünü asıl gerçekleştiren şey bilim, sanat ve edebiyatlardır. Rousseau insanın uygarlık içinde kendi doğasına yabancı olduğu vurgusunu yaptıktan sonra onun doğasını ne olduğunu araştırır. 'Kendini tanımak önemlidir' (Rousseau, 2015: 9) çünkü bu kendini tanıma, insan doğasına uygun bir toplumun formülasyonunu da verecektir.

Bu tasarım 'doğanın insanlar arasına koyduğu eşitliği ve insanların kurduğu eşitsizliği'nin nedenini de (Rousseau, 2015: 65) açıklamış olacaktır. Ona göre, doğada yalnız yaşayan, özü gereği sosyal bir varlık olmayan insanın en temel iki yönü vardır; ilki, varlığını koruma içgüdüğü, ikincisi, tüm duyarlı varlıkların daha da önemlisi hemcinslerimizin acı çektiğini ya da yok olduğunu gördüğümüzde yaşayacağımız hoşnutsuzluk duygusudur ki Rousseau bunu merhamet olarak adlandıracaktır. Bu merhamet duygusu, doğada yalnız yaşayan insanın bir diğer insanla karşılaşması halinde açığa çıkar ve benlik duygusunu azaltır böylece de türün devamlılığını sağlar. Rousseau'nun doğal insanı sosyal bir varlık değildir, yalnız yaşar ve dolayısıyla da özgürdür. Yani barbar insan özgürken toplumsal insan köledir. Bir başka deyişle, barbarlıktaki en kötü özgürlük, uygarlıktaki en iyi kölelikten iyidir. Alınabilecek diğer bütün ilkeler arasında en öncelikli/değerli ilke olarak özgürlüğü alan Rousseau, uygar insanın özgür olmadığını, kendisine dayatılan oluşturulmuş yapay ahlaki ilkelere bağlı olduğunu, ancak bunun sonucunda kendisinde gerçek anlamda var olmadığı için de toplumun değer yargılarına uyum sağlayamadığını dolayısıyla da mutsuz olduğunu dillendirmektedir.

3.1. Özel Mülkiyet ve Köle/Efendi İlişkisi

Rousseau'ya göre hiçbir kimsenin bir başkası üzerinde doğal bir yetkisi yoktur ve güç böylesi bir hak yaratamaz. Bir otoritenin meşru olabilmesi için onun temelini anlaşılmaya dayanması gerekir. Rousseau köleliğin kökenini fetihle görenlere karşı çıkar, yaşam hakkının kaybedilişi köleliği temellendiremez. Çünkü öldürme hakkı sözde bir haktır. Savaşın sebebi kişisel ilişkiler değil, mülkiyet ilişkileridir, bir başka deyişle, savaş bireyin bireyle olan ilişkisine değil devletin devletle olan ilişkisine gönderme yapar. Doğa durumunda sürekli mülkiyeti kabul eden bir anlayış olmadığından savaş açığa çıkmayacağı gibi, bunun yasalara bağlı bir toplumda da olması beklenemez. Düşman silah bıraktığı, teslim olduğu takdirde, bu insanlar düşman sıfatını taşımaktan çıkarlar, dolayısıyla da yaşamları üzerinde köleliğe temel olacak meşru bir haktan söz edilemez. Doğa durumunda varabilecek herhangi bir köle efendi ilişki halini reddeden Rousseau özel mülkiyetin açığa çıkışıyla oluşabilecek eşitsizliklerden ötürü meydana gelebilecek köle efendi ilişkilerinin de önüne geçmeye çalışır.

Rousseau'ya göre, biri çıkıp da bir toprak parçasının etrafını çevirip burası benim dediğinde ve kendisine inanan insanları bulduğunda, bir başka deyişle mülkiyetin açığa çıkışıyla, toplum doğa durumunu sonlandırarak kendisini dayatmıştır. Ürettiklerini koruyabilmek için söz konusu araziye yerleşmek durumunda kalan insanın böylece hem tarım faaliyetlerini sürdürebilmesi hem de söz konusu barınakla ilgili işleri yapabilmesi gereği onun iş yükünü artırmış; böylece kadın erkek ve çocuklar bir zorunluluk sonucu yan yana yaşamaya başlamış ve aile kurumu oluşmuştur.

Böylece nüfus daha hızlı artmaya ve topraklar daha hızlı paylaşılmaya başlanmıştır. İnsanların topluluklar halinde yaşadığı bu süreçte kimi diğerinden daha hızlı, kimi daha yetenekli, kimi daha güzeldir. Bu insanlar arasında üstünlük gibi bir değer yargısının oluşumunu ve beraberinde kıskançlık ve sonuç olarak da çekişmeyi getirmekteydi. Bu durumdaki çatışmalara ilişkin uygulama ise Rousseau tarafından ahlak olarak tanımlanır ve ancak bu ahlakın uygulaması Locke'un doğa durumunda da olduğu gibi suç-ceza orantısını korumaktan uzaktır. Rousseau burada eşitsizliği asıl kaynağını şöyle ifade etmektedir: 'Yetenekler eşit olsaydı, örneğin demir kullanılması ile besin tüketimi her zaman tam bir denge halinde bulunsaydı, durumlar bu halde eşit kalabilirdi. Fakat hiçbir şeyin korumadığı orantı birden koptu, bozuldu; en güçlü olan daha fazla iş yaptı; en becerikli olan, kendi yaptığı işten daha fazla pay aldı; en zeki olan emeği kısaltmak için araçlar buldu; çiftçi daha fazla demire ya da demirci daha fazla buğdaya gereksinme duydu; eşit çalıştıkları halde biri çok kazandı, oysa ötekinin eline ancak yaşayabilecek kadar bir şeyler geçti. Böylece doğal eşitsizlik, değiş-tokuş düzeninden doğan eşitsizlik ile duyulmadan açılıp gelişir.' (2015: 148).

Dolayısıyla insanlar kendi istekleriyle bir toplum sözleşmesine dâhil olacaktırlar. Ancak bu noktada belirtmek isterim ki Rousseau, fiziksel gücün bir tahakküm nedeni olarak kabul edilemeyeceğini argümanını mülkiyet üzerinden temellendirmektedir. Çünkü açıktır ki doğa durumunda herhangi bir fiziksel güç nedeniyle bir diğerinin tahakküm altına alınması gerçekleşmiş olsa bile, iktidar altına alınan diğerine uyurken saldırabilir ya da kaçabilir. Ancak mülkiyetin yavaş yavaş açığa çıkışı ile birlikte yukarıda alıntıladığım bölümden anlaşılacağı üzere insanlar eşit çalıştıkları⁴ halde, kendi fiziksel koşullarına ait bazı durumlar (güçlü, becerikli, zeki) ve ihtiyaçların dengesizliği gereği eşitsiz konuma gelmişlerdir. İhtiyaçların dengesizliği bazı ürünlerin daha değerli olmalarını açığa çıkartmış olmakla beraber, sonuç olarak, hangi işle uğraşacağına karar veren insan yine kendi seçimi ve fiziksel özellikleri gereği eşitsiz konuma gelmektedir. Ona göre bu eşitsizlik hali, özel mülkiyetin eşitsizliği, insanlar arasında tahakkümü, bir tür köle efendi ilişkisini açığa çıkartmaktadır. Onun fiziksel gücün köle efendi ilişkisini temellendirmede meşruiyeti olmadığı iddiası, kanımca salt henüz mülkiyetin açığa çıkarmadığı hallerle ilişkin olarak bir kimsenin bir başka kimsenin iktidarına alınmaması için bir sebep değil, ama aynı zamanda topluluk halinde yaşamaya başlayan insanın üretimi sürecini de içine alacak şekilde genişletilebilir. Bu nedenle gereksinimlerin dengesizliği ya da çalışan insanın kendi fiziksel özellikleri gereği mülkiyette açığa çıkan eşitsizlikler meşru değildir. Buradan Rousseau fiziksel gücün meşru olmaması ilkesini salt zor kullanma hakkının olmayışıyla değil ama mülkiyette açığa çıkabilecek dengesizliğin de olamayacağıyla sonuçlandırmaktadır.

4 Rousseau bu eşitliğin ne üzerinden konumlandırıldığını açıkça belirtmemiş olmasına karşın, öyle sanyorum 'eşit süre' söz konusu edilmektedir.

Buna karşın, mülkiyet Locke'ta da olduğu gibi siyasal topluma giden yolu açacaktır. Rousseau bundan sonraki süreçte özellikle de miras yoluyla kimilerinin çok zenginleştiği kimilerininse aşırı fakir düştüğü bir durumda gasp olaylarının yaşandığını, hatta zenginlerin kimi zaman yine fakirlerden oluşan bir ekip ile kendilerini korumaya çalıştıkları bir durumu anlatır. Böylece 'zenginlerin gaspları ve fakirlerin haydutluğu' (Rousseau, 2015: 150) ile doğasında iyi olan insan kötüleşmiştir. Mirası eşitsizliğin sebeplerinden biri olarak değerlendiren Rousseau mülkiyete ve onun transferine sınır koymaya çalışmaktadır.

Mülkiyetin açığa çıkmasıyla doğal durumda insanlar arasında açığa çıkmış olan bir tür köle-efendi ilişkisinin kendisini gösterdiği bu savaş durumunu Rousseau toplum sözleşmesiyle sonlandıracağını düşünmüştür. Ona göre bir toplumun temelini gücünün güçsüze tahakkümü, bir başka deyişle köle efendi ilişkisi, oluşturamaz ki, fiziksel güç bir hak oluşturmaz.

3.2. Toplum Sözleşmesi

Rousseau, bir sözleşme yapmadıkları halde, söz konusu edilen kargaşa sürecinin sonsuza değin süremeyeceğini ve eğer yaşam biçimlerini değiştirmezlerse yok olacaklarını iddia eder. Dolayısıyla insanlar yeni güçler oluşturamadıkları içindir ki ellerinde bulundurdukları güçleri bir araya toplayarak kendilerini korumak amacıyla bir araya gelirler ve birlikte hareket ederler. "Her birey kendini, bütün haklarıyla birlikte topluluğa adar; çünkü her birey kendini tümüyle topluma adadığında koşullar herkes için aynı olur ve koşullar herkes için aynı olunca bunları başkalarının aleyhine çevirmek kimseye bir yarar sağlamaz." (Rousseau, 2012: 67)

Doğal durumdan toplumsal hayata geçiş insan davranışlarındaki içgüdünün yerine adaleti, fiziksel itkilerin yerine ödevi, arzuların yerine de hak kavramını koyarak insanı değiştirir. İnsan doğal özgürlüğün getirdiği birçok faydadan yoksun kalmasına karşın, yeteneklerinin geliştiği, düşüncelerinin daha kapsamlı, uyguladığının daha soylu olduğu bir noktaya taşınmış olur. Rousseau, aslında, Locke'ta olduğu gibi doğa durumundan getirilmiş bütün hakları, özellikle de eşitsizliğin kaynağı olarak gördüğü mülkiyet hakkını doğa durumunda var olduğu haliyle korumaz. Dent (2000: 180-181) Rousseau'nun mülkiyet anlayışına ilişkin olarak dengeleme ilkesini ortaya koymaktadır: "En iyi devletle bile, mülkiyet ve zenginliğe bağlı bazı farklılıklar olabilir. Rousseau'ya göre, bunlar kendi hallerine bırakılmamalı... büyümesine izin verilmemelidir". Daha ziyade, bu toplum sözleşmesi ile mülkiyetin egemene devrini ve akabinde inşa edilecek olan hukuk sistemi içinde, egemenin uygun gördüğü insanlar arasındaki eşitliği bozmayacak bir mülk hakkını getirir. Bunu temellendiren iddiası ise şöyledir: "İnsanın toplum sözleşmesiyle yitirdiği şey doğal özgürlüğü ve isteyip de ulaşabildiği şeyler üstündeki sınırsız hakkıdır; kazandığı şeyse sivil özgürlük ve de elindeki her şeye gerçekten sahip olmasıdır. Bu dengelemelerde yanılmamak için sınırları bireyin gücünden başka bir şey olmayan

doğal özgürlükle, genel iradeyle sınırlı sivil özgürlüğü ve de gücün bir sonucundan ya da ilk işgalcinin hakkından başka bir şey olmayan sahiplikle gerçek bir belgeye dayanan mülkiyeti birbirinden kesinlikle ayırmak gerekir.” (Rousseau, 2012: 72).

Sözleşme oluştuktan sonra açığa çıkan gerçek mülkiyet hakkının üç koşulu vardır. Bunlar; ilkin, söz konusu arazide o zamana kadar kimsenin yaşamamış olmaması, ikinci olarak, sadece geçimlik bir arazinin, ama daha fazlası değil, üçüncü olarak, işgal edilmiş olması ve bu arazinin ekilip biçiliyor olması, bir başka deyişle emek ki bu yasal kanıtların yokluğu halinde mülkiyet hakkının tek işaretidir. Ancak Rousseau kolektivist bir yaklaşımdan ziyade özel mülkiyete izin vermekle beraber “...yurttaşların sınırlı olarak özel mülkiyet sahibi olmalarını onaylar.” (Dent, 2000: 250).

Rousseau sözleşme ile doğal özgürlüğünden vazgeçen ve onu topluma devreden insanın karşılığında can ve mal güvenliği ve dahası ihtiyaçlarını karşılayacak araçları da edinme hakkını aldığını iddia eder. Ancak ona göre, insan topluma bağlanmakla köleleşmiş olmaz çünkü her bir kişi bir diğeriyle eşit bir biçimde kendi istencini ortaya koyarak yasa yapacaktır. Rousseau, Locke'ta da olduğu gibi en ideal siyasal toplum biçimini demokrasi olarak göstermektedir. Eşittir çünkü hiçbir vatandaş bir diğer vatandaşın sahip olmadığı bir hakka sahip değildir, özgürdür çünkü toplumun her bir üyesi her bir yasanın yapımında söz sahibi olduğu gibi ilgili yasaların kendilerine dayatılmasında da görüş birliği içindedirler, insan kendi ürettiği yasayı kendine dayatmakla özgür olacaktır. Böylece özel istenç ile genel istencin uyumu da gerçekleşmiş olacaktır. Ancak Rousseau bu sürecin kendi başına doğal olarak işleminin oldukça zor olduğunun kendisi de farkındadır, özel istenç kişisel çıkarı hedeflerken genel istenç genel çıkarı hedefleyecektir. Rousseau “Özel çıkarı genel yarardan çok farklı bir biçimde hitap edebilir kendisine...” (Rousseau, 2012: 70) demektedir ancak bu noktada özel istencini takip eden yurttaşın, yurttaşlık ödevlerini yerine getirmediği halde, bu yurttaşlıktan doğan haklardan yararlandığını ve bu yolla adaletsizliğin artmasına neden olduğunu belirtir. Dolayısıyla, her ne kadar özel irade ile genel iradenin birleştiğini iddia etse de, bu farkındalık sonucu yasanın yüzde elli bir çoğunluk ile genel istenci belirlediğini ve kalanların buna uymak zorunda olduğunu belirtir. Söz konusu durumda genel istenç ile özel istencin uyuşmasını, doğal insanın toplumsal insana transfer edilişi ve Rousseau'nun sözleşmesinin devamlılığı için gerekli bireyler eğitim ve ahlak yoluyla sağlanacaktır. Çocukta merhamet ve ötekini tanıma ile geliştirilecek olan eşitlik algısı Rousseau'nun sözleşmesine uygun bireyleri de oluşturacaktır. Bir başka deyişle *Emile*'de (Rousseau, 1948: 21, 66, 146) ortaya eğitim anlayışı aslında doğal durumda tek başına yaşayan insanın toplumsal hayata eşitlik ilkesi bağlamında nasıl transfer edileceğini ortaya koyar ki bunun temel yolu da ötekini tanıma, kendiyi eşit konumda görme durumu olacaktır. (Bertram, 2016; Dun, 2010: 15). Dent bu kitaptaki Rousseau'nun asıl hedefi “... bir insanın kendisi için en iyi

olan hayatı, hem bağımsız bir varlık hem de toplumda ve devlette diğerleriyle bir arada yaşayan bir varlık olarak yaşamasın sağlayacak araçları belirlemektir.” şeklinde bildirir (2000: 167).

Dahası, Rousseau, yine bu sözleşmenin devamlılığını sağlayacak başka ilkeler de sunar; egemen gücün sivil bir inanç açıklama yetkisine sahip olduğunu ancak bunların birer dini dogma olmaktan çok toplumsallık duyguları gibi kabul edilmeleri gerektiğini bildirir. Bu noktada kimsenin bunları kabul etmeye zorlanamayacağını ancak egemen gücün kabul etmeyenleri devletten kovabileceğini iddia eder. Dahası herkesin önünde bu dogmaları kabul etmiş olduklarını bildirmelerine karşın sonrasında bu dogmalara inanmıyormuş gibi davrananlarınsa ölümle cezalandırılmaları gerektiğini söyler.

4. Özel Mülkiyet Bağlamında Bir Karşılaştırma: Locke ve Rousseau

Görüldüğü gibi, her iki filozof da bir doğa tasarımına başvurmuş⁵ ve kendi toplum sözleşmelerini bu söz konusu doğa tasarımlarına uygun bir biçimde şekillendirmeye çalışmışlardır. Ancak doğa durumuna ilişkin olarak görülebilecek en önemli farkın Locke'un doğal insanının sosyal bir varlık olmasına karşın Rousseau'nun doğal insanının asosyal/yalnız yaşayan bir insan olmasıdır. Her iki filozof için de doğal durumdaki insan doğası gereği iyidir ve özgür ve eşittir ancak Locke'un doğal insanı bir topluluk içinde özgür ve eşitken, Rousseau'nun doğal insanı yalnız yaşadığı için özgür ve karşılaşma halinde ötekine eşittir. Dahası, Rousseau için doğa durumunda bir insan bir başkası tarafından iktidar altına alınmaya çalışılsa bile o uyurken kaçabilir, ya da o uykudayken onu öldürebilir, dolayısıyla hüküm altına alınması mümkün değildir. Öncelikle, kanımca, Rousseau doğası gereği iyi olan insanın doğayla baş etme sürecinde neden yalnız yaşamayı tercih ettiğini ve soyunun devamlılığını nasıl sağladığını; doğası gereği iyi olan insanın, doğası gereği iyi olan bir başka insanla karşılaştığında neden doğal bir içgüdüyle birlikte yaşamadığını tam olarak açıklayamaz.

Her iki filozof için de siyasal topluma geçişi bir anlamda mecbur kılan şey özel mülkiyetin açığa çıkışı, akabinde yaşanan ve/veya yaşanabilecek olan şiddet olayları sonucu korunma ihtiyacının açığa çıkması olarak ortaya konmuştur. Ancak Rousseau eşitsizliğin kaynağına ilişkin bir sorunu gündeme getirmiş -bu uygar toplumda insanları köleleştiren şeydi- ve bunun kaynağında özel mülkiyeti bulmuşken, Locke için eşitsizliğin kaynağı sorun edilmemiştir. Çünkü denilebilir ki, Rousseau için mülkiyetin eşit olması gerektiği baştan varsayılmış olmasına karşın, Locke'ta bu emeğin açığa çıkardığı doğal bir sonuç olarak görülmektedir. Dolay-

5 Dworkin (1981: 243-345) doğa durumuna başvurmanın varsayımsal ve çok da gerekli olmadığını iddia eder. Ve kendi oluşturduğu 'the envy test' ile kaynakların tamamının eşit tahsisinin doğal olarak mümkün olmadığını gösterir.

ıyla, Locke'ta siyasal topluma geçişin sebebi doğa durumunda karşılaştığımız/karşılaşabileceğimiz sorunlar halinde ortada yetki sahibi bir yargıcın bulunmaması ve suç-ceza orantısının eksikliğidir. Çünkü doğa durumunda da akıl yasasının temin ettiği kurallar vardır ancak bu kurallara uyulmaması halinde ortada adaleti sağlayacak tarafsız bir yetki yoktur. Bu nedenle Locke'un siyasal toplumu, doğa durumunda var olan her türlü hakkı olduğu gibi korur. Rousseau'da ise siyasal topluma geçişin ana sebebi, mülkiyet bağlamında açığa çıkmış savaş halinden kurtulmak ve insanın bu yolla yok olmasını sağlamak adına yapılacak olan bir sözleşme olup, bu sözleşme doğa durumundan bazı hakları getirdiği gibi bazı hakları da yok sayar. Kabul edilmeyen ise savaşlara neden olmuş olan mülkiyet hakkıdır. Sözleşme ile mülkiyet egemene yeniden tahsisi gündeme gelecek şekilde egemene devredilir.

Locke için emek bir mülkiyet hakkı açığa çıkarırken Rousseau için çıkarılmamaktadır. Emegün mülkiyet hakkı doğurup doğurmadığı sorununa ilişkin olarak, Robert Nozick, Locke'un ortada diğerleri için mevcut yeterli ortaklaşa alan olduğunu bildirirken, emek aracılığıyla bir şeyi kendi mülkü kılmanın diğerlerini başlangıçlarından daha kötü bir duruma sokmayan bir süreç tanımladığını belirtir. Nozick, Locke'un emek teorisinin, neden emegün bir şeyi emek sahibinin yaptığı sorununa ilişkin olarak, daha çarpıcı bir soruyla daha detaylı bir açıklama yapar. Bir astronot bir gezegeni temizlediği için onun sahibi olur mu? Ya da elimdeki domates suyunu denize dökersem ve bu yolla, bana ait olan bir şey ile ve kendi emegimle, denizi var olduğundan başka bir nesneye dönüştürürsem deniz benim olur mu? Elbette ki hayır. Locke'ta ana tema bir şeyin emek yoluyla geliştirilmesi, daha değerli yapılmasıyla onu benim yapar. Böylece bir şeyin asıl değerini yaratan kişi onun sahibi olur ki bu katma değer başlangıçta nesnenin sahip olduğu değerden çok daha fazlası olduğu gibi onun kullanım imkânını da aynı ölçüde artırır. Ayrıca daha önce söylediğimiz gibi ilkenin bir diğerini daha kötü duruma sokmamak olarak konduğuna hatırlarsak, nesnenin bu yolla sahiplenilmesi, diğerlerinin onu sahiplenme özgürlükleri önünde bir engel oluşturmakla beraber, o daha değerli nesnenin belli koşullara ilişkin olarak kullanımında bir başka özgürlük şeklinde biçim değiştirmiş olacaktır. Dolayısıyla, paylaşımına ilişkin ortada yeterli ve değerli kaynakların hala var olduğu ancak bunun günümüz için geçerli olmadığına ilişkin olarak yapılan eleştiri söz konusu özgürlüğün biçim değiştirmesi ile kolayca tartışma dışı bırakılabilir.

Nozick, Rousseau'nun önerdiği dağıtımsal modelin sürekli ya da periyodik olarak özel mülkiyete ve onun transferine müdahale edecek bir otoriteyi öngördüğünü ki bu yapının değiş-tokuşu ve piyasayı tıkayacağını belirtir. (Nozick, 1974: 150-183). Dahası, mülkiyete ve mirasa sınır koymaya çalışan Rousseau, bir insanın herhangi bir şeyi neden sürekli iyileştirmek, üretmek, icat etmek gibi konularda istekli olabileceğini açıklayamaz. Günümüzde fikri mülkiyetler adı altında tanımlanan sanatsal ürünler, öyle sanıyorum hiç kimse fikri mülkiyeti doğal kaynaklar

kapsamına almak iddiasında olmayacaktır, Rousseau'nun teorisinde kendisine yer bulamayacağı gibi Locke'ta yine sanatsal üretime göndermede bulunularak mülkiyetin temelini insanın kendisinde olduğunu belirtmişti.

Dahası Nozick, yalnızca özel mülkiyeti doğrulamaya çalışan insanların bu mülkiyet hakkının meşruluğuna ilişkin bir teoriye ihtiyaç duymadıklarını, ama aynı zamanda ve aynı bağlamda kolektif mülkiyete inananların da spesifik bir bölgede söz konusu ettikleri mülkiyet haklarının kendileri için tanımlı iken, bir başka bölgede yaşayan insanların aynı bölgedeki doğal kaynaklara ilişkin olarak neden hak sahibi olmadıklarını da göstermek zorunda oldukları iddiasındadır. Ki kolektif mülkiyet hakkına inanan insanların Nozick'in bu çarpıcı sorusuna verebilecekleri basit yanıt -çünkü burada biz yaşıyoruz onlar değil, bu doğal kaynakları biz işliyoruz onlar değil vb.- ironik bir biçimde özel mülkiyeti temellendirecek bir yanıt olmaktan öteye gidemez. (Nozick, 1974: 150-155).

Ancak Rousseau insanların hali hazırda sahip oldukları mülkiyeti, yeniden tahsisini kabul edecek biçimde neden bir siyasal topluma geçmeye ikna olacıklarını açıklayamaz. Bu ancak ve ancak mülkiyeti olmayanlar için bir sebep olabilir. Rousseau, bunun sebebinin, aksi takdirde son bulmayacak bir savaşın insanları yok edecek olması olduğunu iddia eder. Ancak bu durumda akla yakın olan, savaşın devam etmesi ve güçlünün -ki bunlar muhtemelen mülk sahipleri olacaktır- hayatta kalması olacaktır. Dahası, burada bir başka önemli husus da neden insanların eşit düzeyde mülkiyete sahip olmaları gerektiği ve bunun olanağıdır. Rousseau'nun buna ilişkin açıklaması genel irade ve özel irade sorununa ilişkindir. Her ne kadar özel irade kendi çıkarına dönük olsa da yurttaşın görevi genel iradeye uygun hareket etmektir ki genel irade mülkiyetin eşit paylaşımının da garantisidir, bir anlamda.

Frank van Dun Rousseau'nun kendisinin de bu fikrin eninde sonunda fantastik bir rüya olduğu sonucuna geldiğini, onun yazdığı bir mektupta, Platon'un da ideal bir devlette dahi kaçınılmaz olarak bozulacağını, koruyucuları koruyacak birinin olmadığını söylediğini belirtir. (Dun, 2016: 16).

Belirtmek isterim ki, eşitsizliğin kaynağı ve bu yolla bir kişinin bir diğerine tahakkümünü mülkiyet eşitsizliği olarak açıklayan Rousseau mülkiyette açığa çıkan eşitsizliğin de kaynağını, kimilerinin daha güçlü, kimilerinin daha becerikli ve kimilerinin daha zeki olmasında bulmaktadır. Rousseau'nun kendi yaptığı bu temellendirme üzerinden hareketle, daha güçlü, daha becerikli, daha zeki olanın elinden ürettiği şeyin bir kısmını alarak bir diğeriyi paylaşılması gerekliliği çok da adil görünmemektedir. Muhtemelen Rousseau burada fiziksel gücün tahakküm sebebi olamayacağını iddiasını oldukça ama oldukça dolaylı bir biçimde mülkiyet eşitliği ilkesinin alt ilkesi olarak ortaya koymaktadır. Ancak bu durum insanları eşitler haline getirmek adına ellerinden sahip oldukları hakları almaktan başka bir anlam ifade etmiyor gibi görünmektedir.

Waldron (2010: 22-25) ise Rousseau'nun mülkiyete ilişkin olarak kuramını hukukun olmadığı bir yapıda mülkiyet hakkının düşünülemediği tabanında oluşturduğunu, ancak; Locke'un teorisinin kolayca çürütülemediğini, çünkü Locke'un doğa durumunda insanı asosyal değil ama sadece apolitik olarak konumlandırması nedeniyle değiş-tokuş ve piyasa mantığının siyasal bir dengede yeniden açıklama gerektirmediği iddiasındadır. Dahası, Rousseau fikri mülkiyetlere ilişkin bir açıklama sağlayabilecek bir teori oluşturmamıştır. William Fisher (2001: 168-199), özellikle fikri mülkiyetlere ilişkin olarak emek teorisinin bir diğerini kötüleştirmezsizin üreticisini ödüllendirdiğini söyler. Benzer bir biçimde Munzer (1990: 1-30) ve Hayek (1976: 68-69) de özel mülkiyet sisteminin çalışması çalışmayandan ayırt ettiğini, tembelliği değil üretimi ödüllendirdiğini bildirir. Dahası Hayek (aktaran Schmidtz, 2016) devlet eliyle yapılabilecek gelirin yeniden dağılımı sürecini bireysel özgürlüğe karşı kabul edilemez bir ihlal olarak görür. Bertram, Rousseau'nun, egemenlik hakkındaki Hobbesçu görüşü reddetse de 'Onun siyasi bir toplulukta bir araya gelmiş bireylerin kendileri ve kendi mülkiyetleri üzerindeki bazı hakları saklı tuttuğu fikrini reddeder. Daha ziyade, bireylerin kendileri, toprakları ve yabancı nesnelere üzerindeki bu tür hakları egemenin yetki ve kararının konusudur.'⁶(Bertram, 2016)

Rousseau eşitlik kavramını çok temel düzeyde ele almış gibi görünmektedir. Bu yine her bir insanın bir diğeriyle aynı konumlandırılmasının da bir sonucudur. Ancak insanlar özdeş değil benzer ve farklı varlıklar olarak benzer ve farklı ihtiyaçlara sahiptirler. Kendi emekleriyle kazanacakları ve kendi tasarruflarında yapacakları harcamanın önüne sınır koymak özgürlük sağlamaktan çok eşitlik sağlamaya çalışmak gibi görünmektedir. Ancak Locke'un teorisinde de biriktirme ve miras kültürüyle birlikte türün tehlikeye düşme olasılığı ya da en azından çok kötü şartlarda yaşamaya mecbur kalma olasılığı elbette ki söz konusudur. Ancak öyle sanıyorum Rawls'un (1993: 5-6) önerdiği gibi bu liberal sistemin en az avantajlı olanları gözetecek bir biçimde düzenlenmesi bu soruna çözüm getirmiştir. Bu düzenleme ücretsiz eğitim, sağlık vb. hizmetlerin oluşturulmasını sağlamak ve kast sistemini reddetmek yoluyla sınıflar arasında geçişe imkân tanımaktadır. Bu yolla kurulan fırsat eşitliği ile dezavantajlıya avantaj elde edebilme imkânı tanınmış ve bu süreç yine bireyin kendi emeğine teslim edilmiş olur.

Mülki süreçlerin dışında siyasal bir yapı olarak iki kurama baktığımızda ise Locke'un hoşgörü ilkesine karşın, Rousseau'nun aynılığı savunduğunu görmekteyiz. Bütün istençleri genel istençte buluşturmaya çalışması, egemene verilmiş fazla kabul edilebilecek haklar ve herkesin kabul etmek zorunda oldukları dogmalar değerlendirildiğinde Rousseau'nun özgürlüğü hedeflemiş olmasına karşın onun önüne engel koyduğu bir noktaya ulaşmış olduğu söylenebilir.

6 Bertram'dan alıntılanmış olan bu cümle, İngilizce aslından kendi çevirimdir.

Bu noktada Rousseau seküler dogmaları belirlenmesi yoluyla devlet eliyle 'iyi'yi yaratmakta, korumakta ve desteklemektedir. Berlin (1991) çoğulculuğun değer konusunda monizmin bir tür inkârı olduğunu, hem pratikte hem de teoride monizmin kabul edilmemesi gerektiğini iddia eder. Çünkü monizm fanatizme ve tiranlığa kaynaklık etmekle beraber kuramsal olarak da kanıtlanabilir değildir. Yine benzer bir biçimde Larmore (1996: 19-23) devletin değer yargıları konusunda yansız olması ve kamuya başvurması gerektiğini iddia eder. Geniş çoğulcu toplumlarda devlet iyiyi belirlememeli, teşvik etmemeli, desteklememelidir. Çünkü iyi olarak değerlendirilen şey sıklıkla kamuoyunda makul bir anlaşmazlığın konusu olabilir. Eğer ortada bir talep varsa, konu hakkında evrensel bir onay olmasa dahi, herhangi bir kurumun pratikte iyi olduğu kabul edilebilir ve desteklenebilir. Her iki filozof da kendi demokratik sistemlerinde alınacak kararların çoğunluk ilkesiyle belirlenmek zorunda oldukları iddiasındadırlar. Ancak Locke yerel bölgelerde kendilerine uygun yerel yasalar önermekteyken, Rousseau çok daha merkezi bir yönetim tasvir etmektedir. Bütün bu bağlamlar bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde çalışmamıza kısa bir sonuç ile devam edebiliriz.

5. Sonuç

Çalışmamı ilki kuramlara ilişkin salt bir tespit, ikincisi, normatif bağlamda açığa çıkabilecek problemlere ilişkin bir yorum ve üçüncü olarak moral düzlemde değerlendirilmesi gereken üç sonuç ile bitireceğim. Locke doğa tasarımına uygun bir toplum inşa etmiş görünmesine karşın, Rousseau doğa tasarımındaki insanı değiştirmek suretiyle kendi toplumunu inşa edebilmiş görünmektedir. İkinci olarak, Locke'un bir özgürlük çeşidi olarak ortaya koyduğu özel mülkiyet edinme hakkı üretimin devamlılığı yolunda bir teşvik konumundayken, Rousseau'nun mülkiyeti sınırlama/dengeleme ilkesi piyasanın işlerliği ve gelişimi önünde bir engel gibi görünmektedir. Üçüncü olarak, Locke'un kuramının açık bir biçimde özgürlüğü/köle-efendi ilişkisini dışarı atmak, adaleti sağlamak yolunda daha yetkin olduğu kanısındayım. Dahası, Rousseau'nun 'Toplum Sözleşmesi'ne geçiş aşamasına eş zamanlı olarak özel mülkiyetin eşit bir biçimde yeniden dağılımı çağrısı, büyük amaç olarak konan 'eşitlik' adı altında hak edilmiş mülkiyeti hak etmiş insanların elinden alarak hak etmemiş insanları da havuza dahil etmek yoluyla yaptığı yenden dağılım ancak ve ancak bireysel özgürlüğün ihlalini ve adaletsizlik yaratabilir. İnsanlar her iki doğa durumunda da eşit konumda olmalarına karşın, zaman içinde harcadıkları emek ile kendi kendilerini eşitsiz konuma taşımışlardır. Kendi eylemi nedeniyle eşitsiz konuma gelen insanlık durumunda, avantajlı olanla dezavantajlı olanın eşitlenmeye çalışılması adil görünmediği gibi, hak ederek avantaj sağlamış insandan avantajının alınmaya çalışılması onun kendi özgürlüğü önündeki bir engel gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Berlin, I. & Hardy, H. (1991). *The crooked timber of humanity* (1st ed.). New York: Knopf.
- Bertram, C. (2016). *Jean Jacques Rousseau*. [online] Plato.stanford.edu. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/rousseau/> [Accessed 5 Dec. 2016].
- Dent, N. (2000). *Rousseau Sözlüğü*, Çev. B. Gözkan, N. Ilgıçoğlu, 1st ed. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Dun, V. (2010). 'Freedom, Liberty, Autonomy' Available at: http://users.ugent.be/~frvandun/Texts/Articles/FVD_FREEDOM.PDF [Accessed 9 Oct. 2016], s.15.
- Dworkin, R. (1981). What is Equality? Part:2: Equality of Resources, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 10. No. 4. (Autumn, 1981), pp. 283-345.
- Fisher, W. (2001). Theories of Intellectual Property. In: *New Essays in the Legal and Political Theory of Property*, 1st ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 168-199.
- Gough, J. W, and Klibansky (eds.), 1968, 'Epistola de Tolerentia', *A Letter on Toleration*, Oxford: Oxford University Press.
- Hayek, F. A. (1976). The Mirage of Social Justice Law, *Volume 2 of Law, Legislation and Liberty*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Larmore, C. (1996). *The Morals of Modernity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (2016). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, Çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Eski Kitaplar.
- Munzer, S. (1990). *A theory of property*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. and Faralli, C. (2007). *On the New Frontiers of Justice. A Dialogue. Ratio Juris*, 20(2), ss.145-161. s.151.
- Paschal, (1868). *Constitution of the United States Defined and Carefully Annotated* (1st ed.).
- Rawls, J. (1993). *Political liberalism* (1st ed.). New York: Columbia University Press.
- Rousseau, J. (2016). *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, J. (1948). *Emile*. 1st ed. London: Dent.
- Rousseau, J. (2015). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları
- Rousseau, J. (2015). *Toplum Sözleşmesi*, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Say Yayınları
- Schmidtz, D. (2016). *Friedrich Hayek*. Plato.stanford.edu. Retrieved 14 December 2016, from <https://plato.stanford.edu/entries/friedrich-hayek/>
- Tully, J. (2009). *Discourse on Property* (1st ed.). Cambridge, GBR: Cambridge University Press.
- Uzgalis, W. (2016). *John Locke*. [online] Plato.stanford.edu. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/locke/#Bib> [Accessed 12 Oct. 2016].
- Waldron, J. (2002). *God, Locke, and equality*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waldron, J. (2010). Property Law. In: *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, 1st ed. Malden, MA: Blackwell Pub., 9-29.
- Waldron, J. (2010). *Locke, Tully ve Mülkiyetin Düzenlenişi*, Çev. Hamdi Bravo, *FLSF*, Bahar Sayı 9
- Waluchow, W. (2016). *Constitutionalism*. [online] Plato.stanford.edu. Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/constitutionalism/#ConMinRicSen> [Accessed 10 Dec. 2016].